

АМНИЯТИ ОЗУҚАВОРӢ ҲАМЧУН ОМИЛИ РУШДИ УСТУВОРИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(дар асоси маводи натиҷаҳои тадқиқоти сотсиологӣ)

Миров Фирӯз Сафаралиевич – номзади илмҳои фалсафа, дотсент,
мудири кафедраи сотсиологияи факултети фалсафаи Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон

Амнияти озуқаворӣ бахши ҷудонопазири амнияти миллии он ба ҳисоб меравад. Беҳтар намудани таъминоти аҳолии ба маҳсулоти хӯрокаи вазифаи асосии иҷтимоӣ ва иқтисодии ҳар кишвар мебошад. Роҳ ба суи сулҳ ва ваҳдати миллӣ аз таъмини амнияти озуқаворӣ шурӯъ мегардад. Амнияти озуқаворӣ пеш аз ҳама вазъи иқтисодӣ, мақсади сиёсати аграрӣ ва иқтисодии давлат мебошад, ки аз ҳисоби истеҳсолоти дохилӣ бехатарии озуқаворӣ кишвар таъмин мегардад. Мафҳуми “амнияти озуқаворӣ”, пеш аз ҳама, имкониятҳои номаҳдуди давлату ҷамъиятро дар таъмини аҳолии бо озуқаворӣ ифода менамояд. Амнияти хӯрокворӣ ҳамон вақт таъмин ҳисобида мешавад, ки агар хӯроквории мувофиқ (аз нуқтаи назари миқдор, сифат, бехатар будан) мавҷуд ва дастрас бошад, чунин хӯроквориро ҳамаи табақаҳои ҷомеа барои таъмини ҳаёти ғайбӣ ва солим доимо истеъмол намоянд.

Амнияти озуқаворӣ ҳадафи ягона ва сиёсати аграриву иқтисодии давлат, ҳолати иҷтимоӣ, ки дар ҳар лаҳзаи он тамоми қишрҳои ҷомеа имконияти воқеӣ ва иқтисодии дастрас намудани хӯроквории безарарро барои таъмини зиндагии солим доро мебошад. Амнияти хӯрокворӣ ҳамчун қобилияти кафолат додани давлат дар бобати қонеъ намудани талабот ба хӯрокворӣ дар сатҳе, ки ғайбӣ мӯътадили ҳаётгузаронии аҳолиро таъмин менамояд, доништа мешавад.

Таъмини амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳолии ба ғизои хушсифат яке аз ҳадафҳои стратегии рушди Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, маҳсуб меёбад. Соҳаи кишоварзӣ бахши пешбарандаи иқтисодиёти Тоҷикистон ба шумор рафта, рушди он барои таъмини аҳолии кишвар бо маҳсулоти хӯрокаи, баланд бардоштани сатҳи даромадноқӣ ва бо ҷойи кор таъмин намудани аҳолии мусоидат менамояд. Аз ин сабаб, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъмини амнияти озуқавориро яке аз ҳадафҳои стратегии давлат эълон намуданд.

Мувофиқи Индекси амнияти озуқаворӣ кишварҳои ҷаҳонии ин ширкати тадқиқоти то моҳи декабри соли 2020 Тоҷикистон дар байни 113 кишвари ҷаҳон 85 ҷойро ишғол менамояд. Рейтинги кишварҳои

чаҳон вобаста ба сатҳи амнияти озуқаворӣ аз ҷониби ширкати тадқиқоти британиявии Economist Intelligence Unit аз рӯйи се гурӯҳи асосии нишондиҳандаҳо: дараҷаи дастрасӣ ва истеъмоли маҳсулоти хӯрока, мавҷудияти кофии маҳсулоти хӯрока, дараҷаи сифатнокӣ ва бехатарии маҳсулоти хӯрока амнияти озуқаворӣ амнияти озуқаворӣ чен карда мешавад [6]¹. Айни замон фоизи миёнаи қонеъгардонии талаботи физиологии аҳолии ҷумҳурӣ бо тамоми маҳсулоти кишоварзии истеҳсолшаванда 43,5 фоиз-ро ташкил медиҳад [1].

Ҳифзи амнияти хӯрокворӣ вазифаи ҳамаи мақомоти назоратии кишвар ба шумор рафта, солимии аҳолиро таъмин менамояд. Сифатнокии молу маҳсулот яке аз масъалаҳои асосии амнияти хӯрокворӣ ва ҳифзи саломатии аҳоли доништа мешавад. Бо ин мақсад Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амнияти озуқаворӣ» (№ 671 аз 23 декабри соли 2010) қабул гардидааст. Инчунин, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як зумра барномаҳоро дар соҳаи кишоварзӣ қабул намудааст, ки барои расидан ба ин ҳадафи стратегӣ равона гардидаанд. Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» дар санаи 21.12.2021 ба амнияти озуқаворӣ таваҷҷуҳи махсус дода шуд. Аз ҷумла қайд гардид, ки барои соҳа имтиёзҳои зиёди андозиву гумрукӣ муқаррар карда шуданд ва дар натиҷа ҳама бахшҳои соҳа ба пешравиҳои назаррас ноил гардиданд. Масалан, дар давоми 20 сол шумораи корхонаҳои парандапарварӣ аз 21 ба 200 расонида шуда, истеҳсоли гӯшти паранда 9 баробар зиёд гардид, воридоти гӯшти паранда кам гардид, майдони боғу тоқзор 3,6 баробар ва истеҳсоли меваю ангур 4,3 баробар афзоиш ёфт, дар соҳаи кишоварзӣ зиёда аз 700 ҳазор ҷойи нави корӣ таъсис дода шуд. Бо мақсади дастгирии кишоварзон дар шароити тағйирёбии иқлим ва офатҳои табиӣ, паҳншавии бемории КОВИД–19 кишоварзони мамлакат дар соли 2021 аз пардохти андоз аз истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, яъне андози ягона озод карда шуданд. Дар натиҷа фаровонии бозори истеъмолии кишвар бо молу маҳсулоти асосии ниёзи мардум таъмин карда шуд. Ҳоло бо ин мақсад ба кишвар гӯшти чорво ва картошка умуман ворид намешавад [5].

Таъмини амнияти хӯрокворӣ аз самаранокӣ ва рушди устувори соҳаи кишоварзӣ вобастагӣ дорад. Масъалаҳои истифодаи оқилонаи

¹Рейтинг стран мира по уровню продовольственной безопасности // <https://gtmarket.ru/ratings/global-food-security-index>; <http://foodsecurityindex.eiu.com/>

замин, баланд бардоштани ҳолати мелиоративӣ ва ҳосилнокии он, содироти меваю сабзавот, аз ҷумлаи вазифаҳои аввалиндараҷа ҳисоб шудаанд.

Дар алоқамандӣ ба масъалаи амнияти озуқаворӣ кормандони шӯъбаи сотсиологияи Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ Шӯъбаи сотсиологияи АМИТ тадқиқоти сотсиологӣ гузарониданд. Дар тадқиқот шахрвандони аз 18 сола болои шахру деҳоти минтақаҳои интихобшудаи Тоҷикистон иштирок намуданд. Тадқиқот асосан дар ш. Душанбе, вилояти Хатлон, вилояти Суғд, НТҚ гузаронида шуд. Тадқиқоти сотсиологӣ аз ибтидои моҳи апрели соли 2021 оғоз гардид то моҳи сентябри соли 2021 ҷамъбаст гардид [3].

Мусоҳибон зери мафҳуми «амнияти озуқаворӣ» аз ғизо танқисӣ нақашидани аҳоли – 44,5%, захираи тамоми маҳсулоте, ки барои зиндагӣ лозим аст – 26,6%, назорат аз болои сифати маҳсулотҳои хӯрокворӣ – 16,1%, беҳатарии маҳсулотҳои хӯрокворӣ – 11,3%, бештар намудани маҳсулотҳои ватанӣ – 7,4%, бартараф кардани гуруснагӣ 3,3%, дар бозорҳо фаровон будани маҳсулоти хӯрокворӣ – 2,6%, нархи баланди маҳсулоти хӯрока – 1,8%, пешрафти саноати хӯрокворӣ – 1,0% - ро фаҳмидаанд. Ҷамъамон 13,5%-и, мусоҳибон барои ҷавоб гуфтан ба ин савол душворӣ мекашанд (*нигаред ба диаграммаҳои 1.1 ва 1.1а*).

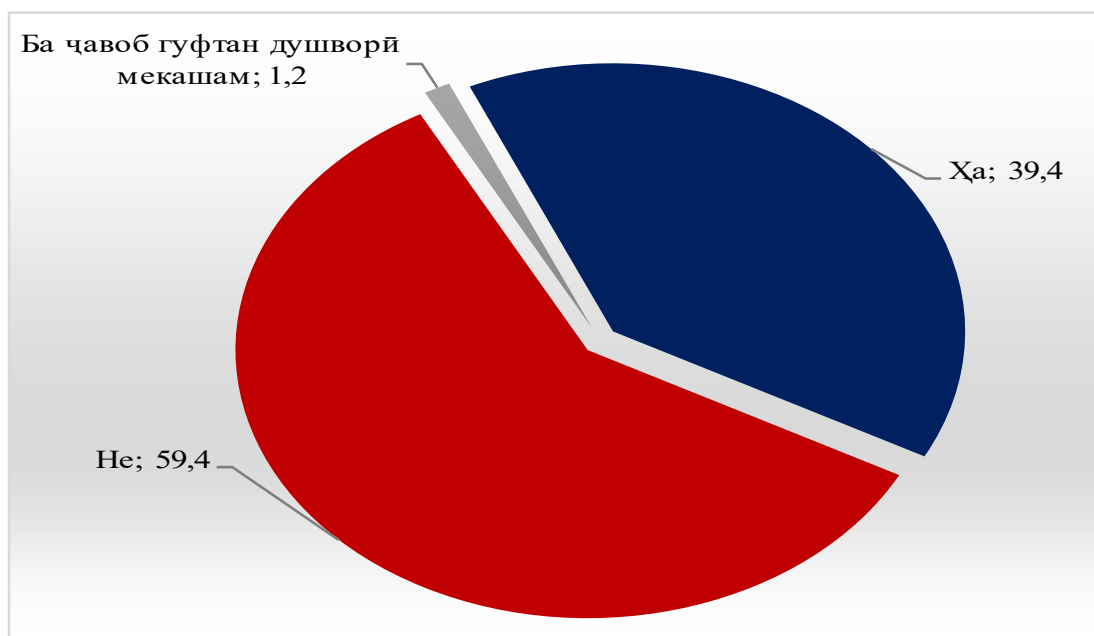
Диаграммаи 1.1. Шумо зери калимаи “амнияти озуқаворӣ” чиро мефаҳмед? (n=820, %)

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳар як баромади ҳеш аз сокинони Тоҷикистон даъват ба амал мебароранд, ки ҳар як оила барои ду сол маводи хӯроквориро захира намоянд. Амнияти умумимиллии озуқавориро танҳо ба маънои захира намудани миқдори зарурии маводи озуқа фаҳмидан дуруст нест, зеро ин мафҳум дастрас будани миқдори зарурии маводи озуқавориро низ ифода менамояд.

Аз таҳлили натиҷаҳои пурсиши сотсиологӣ маълум мегардад, ки аксарияти мусоҳибон захираи хӯрокворӣ надоранд. Вобаста ба минтақа аз ҳама зиёд 77,3%-и мусоҳибони ВМКБ ва 76,8%-и мусоҳибони вилояти Хатлон захираи хӯрокворӣ надоштаанд (*нигаред ба диаграммаҳои 2 ва 2а*).

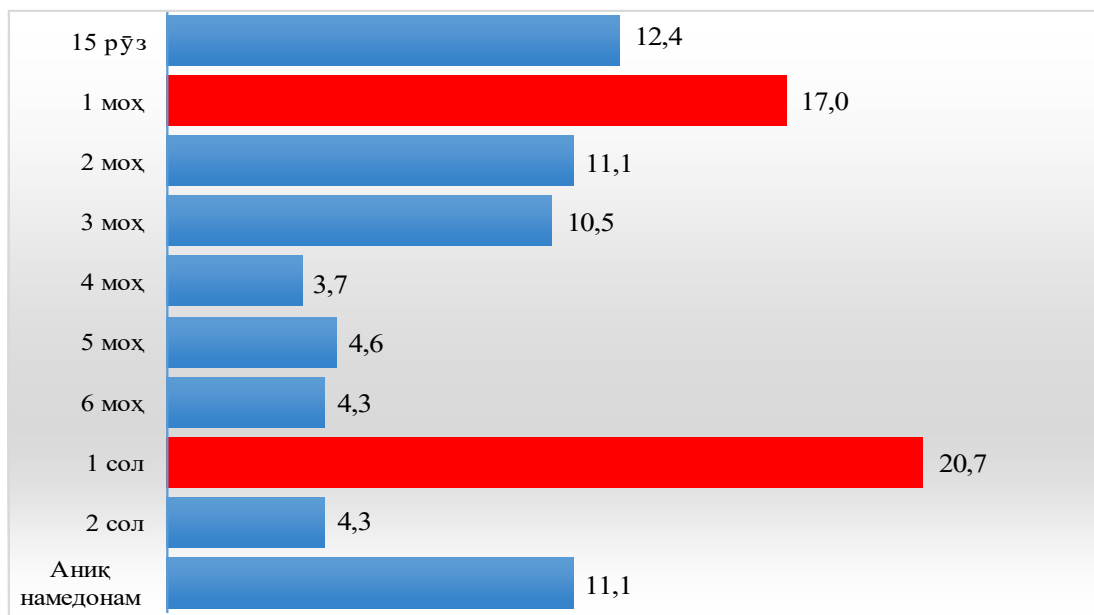
Диаграммаи 2. Шумо захираи хӯрокворӣ доред? (n=820, %)

Ба андешаи коршиносони соҳа дар ҳолати захираи маводи ғизоӣ нарх дар бозорҳо танзим ва дар ҳолатҳои бӯҳронӣ мардум аз норасоии маводи хӯроқа раҳӣ меёбанд. Аммо баъзе аз монеаҳо барои амалӣ намудани ин дастур ҳалал мерасонанд, махсусан, даромади ками иқтисодии аҳоли ва надоштани шароити захира кардани маводи ғизоӣ. Аз байни мусоҳибоне, ки захираи хӯрокворӣ доранд, аз панҷ як ҳиссаи онҳо – 20,7% барои як сол (асосан, НТЧ – 35,2% ва вилояти Хатлон – 30,6%), 17,0% барои 1 моҳ (вилояти Суғд – 20,3% ва шаҳри Душанбе – 18,5%), 12,4% барои 15 рӯз (шаҳри Душанбе – 29,6% ва вилояти Хатлон – 14,5%), 11,1% барои 2 моҳ, 10,5% барои 3 моҳ захираи хӯрокворӣ доштаанд. Ҳамагӣ 4,3% иброз доштаанд, ки барои ду сол захираи

хӯрокворӣ доранд. Ҳамзамон 11,0%-и мусоҳибон аз посух додан ба ин савол мушкилӣ кашидаанд (*нигаред ба диаграммаҳои 3 ва 3а*).

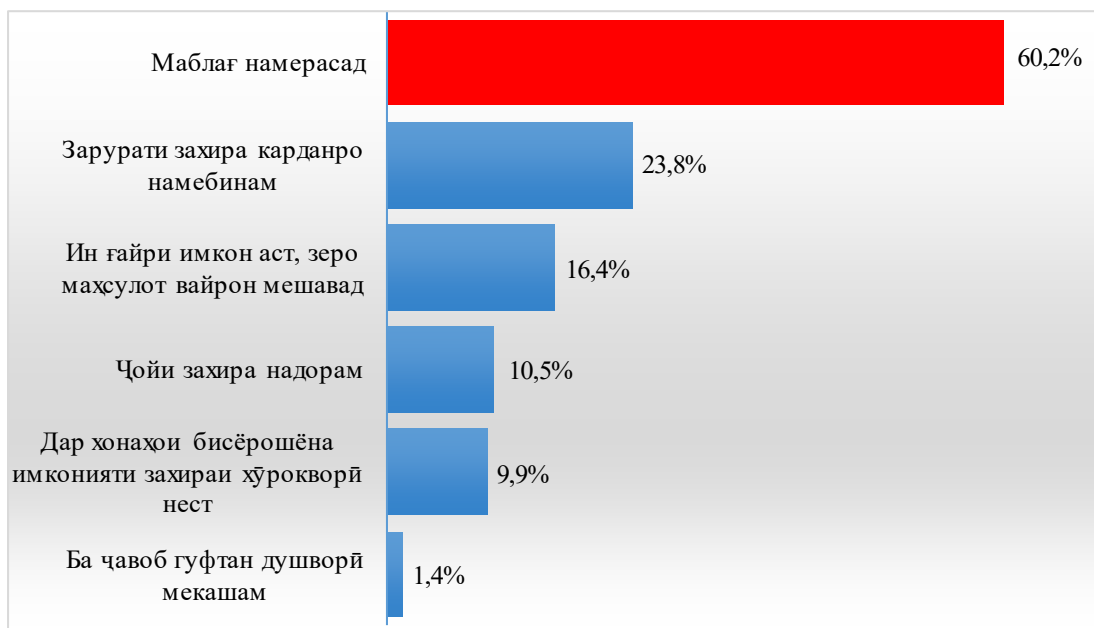
Диаграммаи 3. Агар Ҳа, пас захираи хӯрокаи Шумо барои чанд муддат пешбинӣ шудааст? ($n=820$, %)

Аз байни мусоҳибоне, ки захираи хӯрокворӣ надоранд, сабаби захира накардани хӯроквориро дар нарасидани маблағ – 60,2%, набудани зарурати захира кардани хӯрокворӣ – 23,8%, ғайриимкон будани захира кардани хӯрокворӣ – 16,4%, надоштани ҷойи захира кардани хӯрокворӣ – 10,5% ва дар биноҳои бисёррошёна набудани имконияти захираи хӯрокворӣ – 9,9% арзёбӣ кардаанд.

Мусоҳибони вилояти Хатлон (71,1%) ва НТҶ (59,1%) сабаби асосии захира накардани захираҳои хӯроквориро дар нарасидани маблағ медонанд. Инчунин 45,5%-и мусоҳибони НТҶ қайд кардаанд, ки барои захира кардани хӯрокворӣ зарурат вучуд надорад. Аз се як ҳиссаи мусоҳибони шаҳри Душанбе иброз доштаанд, ки дар хонаҳо бисёррошёна имконияти захира кардани хӯрокворӣ вучуд надорад ва ҷойи захира кардани хӯрокворӣ надоранд (20,6%). Қариб нисфи мусоҳибони ВМКБ (47,1%) ба ин ақидаанд, ки захира кардани маҳсулоти хӯрокворӣ ғайриимкон аст, зеро маҳсулот вайрон мешавад. Ҳамзамон 1,4%-и мусоҳибон аз посух додан ба ин савол мушкилӣ кашидаанд (*нигаред ба диаграммаҳои 4 ва 4а*).

Диаграммаи 4. Агар Не, пас барои чӣ хӯрокаи захира намекунед? ($n=820$, %)

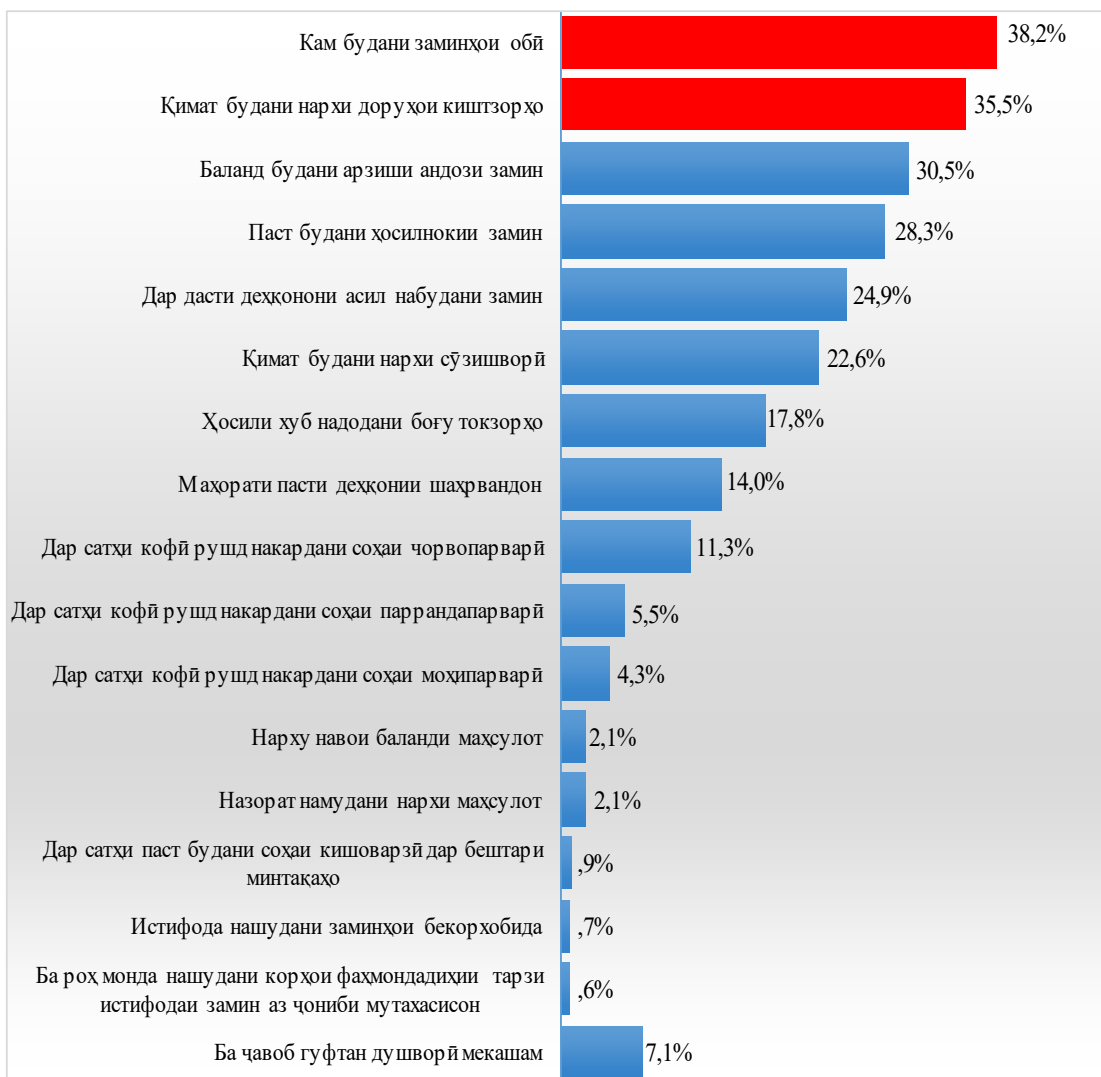
Диаграммаи 4а. Агар Не, пас барои чӣ хӯрокаи захира намекунед? ($n=820$, %)

	Минтақа				
	Душанбе	ВМКБ	НТҶ	Суғд	Хатлон
Маблағ намерасад	46,0%	52,9%	59,1%	47,5%	71,1%
Зарурати захира карданро намебинам	15,9%	23,5%	45,5%	14,9%	21,6%
Дар хонаҳои бисёррошона имконияти захираи хӯрокворӣ нест	30,2%	17,6%	10,2%	6,9%	4,6%
Ҷойи захира надорам	20,6%	11,8%	10,2%	14,9%	5,5%
Ин ғайри имкон аст, зеро маҳсулот вайрон мешавад	30,2%	47,1%	9,1%	14,9%	13,8%
Ба ҷавоб гуфтан душворӣ мекашам	0,0%	0,0%	0,0%	6,9%	0,0%

Барои расидан ба амнияти озуқаворӣ дар Тоҷикистон монеаҳои зиёд вуҷуд доранд. Қариб 70 фоизи аҳоли мустақиман ё ғайри мустақим бо хоҷагии қишлоқ алоқамандӣ доранд, аммо истеҳсолоти ҳозираи кишоварзӣ на он қадар даромаднок буда, доимо ҷойҳои кори устуворро ташкил карда наметавонад ва ба муҳожирати меҳнати хориҷии аҳолии қобили меҳнат оварда мерасонад. Бо сабаби афзудани шумораи муҳожирони меҳнати хориҷа дар деҳот барои кори хоҷагии кишоварзӣ қувваи корӣ намерасад ва аксарияти аҳолии қобили меҳнати занон ва пиронсолон ташкил медиҳанд. Инчунин, ба рушди соҳаи кишоварзӣ маҳсулнокии пасти кишоварзӣ, афзоиши нархи сӯзишворӣ ва нарасидани воситаҳои моддию техникаӣ, сатҳи пасти донишҳои кишоварзӣ ва иттилооти бозаргонии деҳқонон таъсири манфӣ мерасонад ва боиси истифода нашудани заминҳои дорои таъиноти кишоварзӣ мегарданд.

Аз таҳлили натиҷҳои пурсиши сотсиологӣ маълум мегардад, ки мусоҳибон кам будани заминҳои обӣ (38,2%), қимат будани нархи доруҳои киштзорҳо (38,2%), баланд будани арзиши андозии замин (38,2%), паст будани ҳосилнокии замин (38,2%), дар дасти деҳқонони асил набудани замин (38,2%), қимат будани нархи сӯзишворӣ (38,2%), ҳосили хуб надодани боғу тоқзорҳо (38,2%), маҳорати пасти деҳқонии шаҳрвандон (38,2%), дар сатҳи кофӣ рушд накардани соҳаи чорвопарварӣ (38,2%), дар сатҳи кофӣ рушд накардани соҳаи паррандапарварӣ (38,2%), дар сатҳи кофӣ рушд накардани соҳаи моҳипарварӣ (38,2%), нарху навои баланди маҳсулот (38,2%), назорат намудани нархи маҳсулот (38,2%), дар сатҳи паст будани соҳаи кишоварзӣ дар бештари минтақаҳо (38,2%), истифода нашудани заминҳои бекорхобида (38,2%) ва ба роҳ монда нашудани қорҳои фаҳмондадиҳии тарзи истифодаи замин аз ҷониби мутахассисон (38,2%)-ро монеаҳои асосии расидан ба амнияти озуқаворӣ меҳисобанд (*нигаред ба диаграммаи 5*).

Диаграммаи 5. Ба андешаи Шумо барои расидан ба амнияти озуқаворӣ дар Тоҷикистон чӣ монеаҳо вучуд доранд? ($n=820$, %)

Ҳукумати давлати Тоҷикистон барои расидан ба амнияти озуқаворӣ тамоми тadbирҳоро меандешад. Дар ин самт корҳои зиёде ба анҷом расонида мешавад. Ба андешаи мусоҳибон барои расидан ба амнияти озуқаворӣ пеш аз ҳама заминро ба соҳиби аслиаш – деҳқонон (40,0%) додан лозим аст.

Аз таҳлили натиҷаҳои тадқиқотӣ ва ақидаҳои коршиносони соҳа бармеояд, ки барои расидан ба амнияти озуқаворӣ дар Тоҷикистон дар амал татбиқ намудани тadbирҳои зерин мусоидат мекунанд:

- додани замин ба соҳиби аслиаш, яъне деҳқонон;
- сохтани корхонаҳои истеҳсоли нуриҳои минералӣ ва захрхимикатҳо;
- ба техникаи кишоварзӣ таъмин намудани кишоварзон (аз ҷумла маводи сӯхт ва равғанҳои молидани ва қисмҳои эҳтиётии техникаи хоҷагии кишоварзӣ);
- обёрии заминҳои киштзор;

- ташкили фермаҳои чорвопарварӣ, фабрикаҳои паррандапарварӣ ва марказҳои моҳипарварӣ;
- фароҳам овардани шароити мусоид барои дастрасии бевоситаи деҳқонон ба бозорҳо ва аз байн бурдани миёнаравҳо;
- ташкили иттиҳодияҳои фермерӣ ва ассотсиатсияҳои кишоварзӣ;
- ҳавасмандгардонӣ ва ҷалби мутахассисон ба соҳаи аграрӣ, инчунин омода ва бозомӯзии кадрҳои соҳаи кишоварзӣ;
- таъмин намудани дастрасии истеҳсолкунандагони кишоварзӣ ба захираҳои молиявӣ ва қарзӣ;
- инкишоф додани системаҳои ҳуқуқӣ ва ахбороти маркетингӣ дар хоҷагии кишоварзӣ;
- татбиқи технологияи пешқадами истеҳсолот, нигоҳдорӣ ва коркарди маҳсулоти кишоварзӣ;
- таъмини озодии парвариши зироатҳои интихобнамуда ва фурӯши маҳсулот дар маҳалли интихобнамудаашон тибқи талаботи бозор
- ташкили гармхонаҳо ва тамоми фасли сол таъмин намудани аҳоли ба зироатҳои полезии тару тоза;
- омода намудани мутахассисони варзидаи соҳаи кишоварзӣ, чорводорӣ, паррандапарварӣ, моҳидорӣ ва бойторӣ;
- ташаккул додани низоми суғурта дар соҳаи аграрӣ;
- сохта ва ба истифода додани корхонаҳои коркард ва истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ;
- мусоидат ба кишоварзон барои дастрасӣ ба тухмии хушсифат, зотҳои чорвои барои Тоҷикистон мувофиқ, нурию захрхимикатҳои асосӣ, инчунин ба хизматрасониҳои бойторӣ;
- гузаронидани чорабиниҳои умумимиллии иттилоотию маърифатӣ дар соҳаи аграрӣ ва ташкили бозомӯзии мутахассисони соҳаи кишоварзӣ;
- ташкили марказҳои таълимию методӣ барои расонидани хизматҳои машваратӣ ба молистеҳсолкунандагони кишоварзӣ дар ноҳияҳо;
- кӯмак расонидан ба истеҳсолкунандагони кишоварзӣ барои баровардани маҳсулоти кишоварзӣ барои фурӯш ба хориҷи кишвар;
- таъмини ҳар як заминистифодабаранда бо нусхаи Сертификати ҳуқуқи истифодабарии замин;

→ гузаронидани тадқиқотҳои илмӣ дар соҳаи кишоварзӣ ва татбиқи дастовардҳои илм дар истеҳсоли кишоварзӣ.

Хулоса, таъмини амнияти озуқаворӣ ва бехатарии маҳсулоти хӯрока, инчунин дастгирии моддӣ, молиявӣ, техникӣ ва машваратии кормандони соҳаи аграрӣ барои таъмини солимӣ ва зиндагии шоистаю сазовори аҳолии кишварамон мусоидат менамоянд.

АДАБИЁТ

1. Амнияти хӯрокворӣ [манбаи электронӣ]. URL: <https://tg.wikipedia.org/wiki>. (санаи истифодабарӣ: 10.05.2021)
2. Кишоварзӣ дар Тоҷикистон [манбаи электронӣ] // <https://tg.wikipedia.org/wiki> (санаи истифодабарӣ: 10.05.2021).
3. Омӯзиши вазъият ва шароитҳои татбиқи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ҳисоботи таҳлилий оид ба натиҷаҳои тадқиқоти сотсиологӣ). – Душанбе, 2021. – 95 с.
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 26.01.2021 [манбаи электронӣ]. URL: <http://president.tj/node/25005> (санаи истифодабарӣ: 10.05.2021).
5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 21.12.2021 [манбаи электронӣ]. URL: <http://www.president.tj/node/27417> (Санаи мурочиат: 21.12.2021)
6. Рейтинг стран мира по уровню продовольственной безопасности [манбаи электронӣ]. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-food-security-index>; <http://foodsecurityindex.eiu.com/> (Санаи мурочиат: 29.12.2021)
7. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. – Душанбе, 2016. – 104 с.